

לא התיר רבי פת של אופה גוי.

ורבי יוחנן אמר: (486) אפילו למאן דאמר, לדעת האומר שרבי התיר פת של פלטר עובר כוכבים, הני מילי, היתר זה נאמר רק בפת הניתנת לו מן הגוי בשדה, באופן שאין שם מקום להסב יחד עם הגוי.

אבל פת הניתנת מן הגוי בעיר, לא הותר הדבר. משום החשש שמא יבואו לידי חתנות אם הגוי.

איבו, הוחה היה מנכית ואכיל, נושך ואוכל פת של גוים אבי מצרי על מיצרי השדות. (487)

אמר להו לו רבא, ואיתימא ויש אומרים כי רב נחמן בר יצחק אמר: לא תשתעו, אל תדברו כהדי דאיבו יחד עם איבו, משום דקאכיל לחמא דארמאי, שאוכל לחם של גוים. (488)

שנינו במשנתנו: והשמן שלהן אסור באכילה.

במקורו של איסור שמן הגוים, נחלקו:

רב אמר, דניאל גזר עליו לאוסרו.

ושמואל אמר: זליפתן פליטתן של כלים א-17

487. והיתה פת זו, פת של בעלי בתים שלא הותרה. ולא של אופה — ריטב"א. וברא"ה פירש, שהיה אפשר לו בפת אחרת. אך אכל פת פלטר.

488. כך היא הגירסא שלפנינו [ונתונה בסוגריים]. והב"ח הביא בשם הרי"ף הר"ן והרא"ש שביארו שמועה זו כך, וגרסו: לא תישתעו מיניה דאיבו וכו'. כלומר, לא תאמרו דבר זה בשם איבו שיותר לאכול מפת הגוים בין השדות.

וכן ביאר הריטב"א, לא תזכירו שמועה משמו בבית המדרש. לפי שהוא מזלזל בדברי חז"ל ותקנותיהם. ולכן אין מקלסין דבריו בבית המדרש.

ובתשובות הגאונים [הובא בריטב"א רמב"ן ור"ן] כתוב, שהאוכל פת של גוים, אין ביד בית דין להלקותו [וברא"ה הוסיף: שאינו עבריין] כיון שגזירה זו, היא גזירה שאין רוב הציבור יכולין לעמוד בה. אלא שאין מזכירין שמועה בשמו בבית המדרש.

486. כך היא הגירסא שלפנינו. וכן ברמב"ן וברשב"א ובר"ן.

אולם הרי"ח, רי"ף, רא"ש, ריטב"א ועוד, גרסו 'אמר רבי יוחנן'. ומגירסא זו למד הריטב"א, שלא נחלקו רבי יוחנן ורבי חלבו בהוראותיהם.

הכיצד?

ביאר הריטב"א — כך הוא פירוש דברי רבי יוחנן: אפילו שהיו סבורים העם לומר שהתירו פלטר גוי במקום פלטר ישראל, היתר זה הוא רק בשדה. שלא רצו להטריחו ללכת לעיר לקנות מפלטר ישראל אבל בעיר, לא הותר כיון שיש שם פלטר ישראל [ומכל מקום הוסיף לנו רבי יוחנן, דהותר פלטר גוי אף במקום פלטר ישראל בשדה]. וכך פסקו הראשונים להלכה.

[וראה עוד בטור יו"ד קי"ב שהביא מדברי הראשונים רא"ש ועוד, שהמתענה ג' ימים מותר בפת פלטר משום חיי נפש. וכן התירוהו בשבת משום עונג שבת. ויש אף שחילקו בין פת של בעל הבית שרק היא אסורה. ולכן פת של פלטר אומן, לא אסורה משום שאינה מביאה כל כך לידי קירבה].

דאמינא שאני אומר זליפתן פליטתן של כלים אסורין, אוסרתן, היינו, מתאים דבר זה לכך, דכי אתא כאשר בא רב יצחק בר שמואל בר מרתא, ואמר:

דריש דרש רבי שמלאי בנציבון: שמן של גוים, רבי יהודה ובית דינו נמנו עליו, והתירוהו!

והטעם שהתירוהו, כי קסבר רבי יהודה נשיאה ובית דינו, נותן טעם לפגם, מותר.

כלומר, הטעם האסור הבלוע בכלים, לאחר שעבר עליו פרק זמן של מעת לעת, הוא נפגם, ואם נפלט הטעם שבדפנות הכלי אל השמן שבתוכו, הוא אינו משביחו, אלא להיפך, פוגמו. ולדעת רבי יהודה נשיאה ובית דינו, כל נותן טעם לפגם, מותר.⁽⁴⁹⁰⁾

אלא לדידך לדבריך, דאמרת דניאל הוא זה

טמאים שפולטים שומנים טמאים הבלועים בכלים, אוסרתן, את שמן הגוים שנעשה בכליהם.⁽⁴⁸⁹⁾

ומקשה הגמרא: אטו כולי עלמא, וכי כל העולם, אף ישראלים, אוכלי טהרות נינהו, מקפידים דוקא על אכילת טהרות?

והרי ענין זה של הימנעות מאכילת דבר טמא אינו נוגע אלא לאלו הצריכים להיזהר מן הטומאה, ואין בזה כל איסור לסתם ישראל?

אלא, חוזרת בה הגמרא, ומבאר שכן אמר שמואל: זליפתן פליטתן של כלים אסורין, שעשו בהם הגוים מאכלים אסורים, היא זו שאוסרתן, את השמן שלהם מחמת החשש שמא נתערב בשמן דבר איסור.

אמר ליה שמואל לרב: בשלמא לדידי,

הגזירה ואין רוב הציבור יכול לעמוד בה, מנין לו שכל נותן טעם לפגם מותר [וכפי ששמע מדעתו בגמרא]?

וביאר, אף שמואל סבור שכאשר גזרו תלמידי שמאי והלל על השמן, יסוד גזירתם היה משום חתנות [ולא רק משום שנותן טעם לפגם אסור]. אולם כיון שאין חשש זה מספיק בשמן, שהרי אין בו כדי להביא לידי חתנות כמו ביין, חיזקו גזירתם אף בטעם זה של זליפת כלים אסורים. אף שהם עצמם סבורים שבעלמא נותן טעם לפגם מותר. מכל מקום, מחמת צירופם של שני טעמים אלו [אשר כל אחד מהם לבדו אינו סיבה מספקת] אסרו את השמן.

וזהו שאמר שמואל לרב: בשלמא לדידי, שגזירת השמן נגזרה על ידי תלמידי שמאי והלל מהטעמים הנ"ל, ניחא. כי יתכן שהתירה רבי משום שלא פשט איסורה בכל ישראל, וכן

489. הקשו התוס' ר"ד [דבריו מובאים לקמן לח א ושייכים הם לכאן]: הרי השמן, צונן הוא, והרי אין צונן בולע מפליטת כלים אסורים?

ויישב, שהכלל שצונן אינו בולע, הוא רק בדבר יבש, כגון אוכלין. אולם משקין, בולעים מפליטת הכלי אף בצונן.

וראה בפסקי התוס' [אות ע"ג בפרקנו] שכתבו כי שמן זית, הוא עז וחריף, ומפליט אף ברותחין!

490. ומשמע, שהאוסרים [תלמידי שמאי והלל] קודם שבא רבי ובית דינו, סוברים שנותן טעם לפגם אסור, ובא רבי יהודה והתיר.

ושאל על כך ר"י [תוס' ד"ה בשלמא], אף אם סובר רבי יהודה שגזירה זו שגזרו על השמן [שהוא בכלל נותן טעם לפגם, ואסור מחמת כן], סובר רבי יהודה שמתרת בגלל שלא פשטה

אמר ליה שמואל: רצונך שאשלה ליה, לרבי יהודה נשיאה ואשאל ממנו האם אכן הורה כך? (493)

איכסיף. בוש רב מדבר זה.

אמר על כך רב: גם אם הם, רבי יהודה נשיאה ובית דינו, לא דרשו מן הכתוב בדניאל לגזור על השמן, אלא סברו שגזירה זו נגזרה על ידי בית דין אחר [מחמת הטעם של זליפת כלים אסורים], ומשום כך התירוהו לפי שלא קיבלו טעם זה,

האם אנן אנחנו לא דרשינן, לא נדרוש זאת מן הכתוב בדניאל?

והבתיב והרי נאמר [דניאל א ח], כאשר הורה נבוכדנאצר לרב סריסיו להביא לפניו ילדים מבני ישראל על מנת לגדלם למשרתים וחכמים, והזמין להם המלך מידי יום מפת— פג המלך [מאכל המלך בלשון כשדים (494)] ויין מיינו, על מנת לגדלם

שגזר עליו על השמן של גויים לאוסרו, (491) וכי יתכן הדבר, שדניאל גזר איסור על השמן, ואתא ובא רבי יהודה הנשיא ומבטל ליה לאיסור זה, ומתיר את השמן?

והתנן והרי שנינו: אין בית דין יכול לבטל את דברי בית דין חבירו, אלא אם כן בית הדין שרוצה לבטל, גדול הימנו בחכמה ובמנין.

וכיון שאי אפשר לומר שרבי יהודה נשיאה ובית דינו גדולים מדניאל, הרי לדברך קשה, איך דרש רבי שמלאי בנציבין דבר זה בשם רבי יהודה נשיאה ובית דינו?

אמר ליה רב לשמואל: שמלאי לודאה, קא אמרת? הרי דבר זה שאתה אומר, אמר אותו רבי שמלאי שהוא בא מלוד, ואם כן אינך יכול להקשות עלי מדבריו, כי שאני לודאי, שונים הם אנשי לוד, דמזלזלו, שמזלזלים בדברים דרבנן. (492)

חושדו בדבר שקר ומוציא דיבה על הלודיים שמזלזלין בדברי דרבנן. ומשום כך נתבייש רב, על שמיהר להוציא דבר זה מפיו על רבי שמלאי, שודאי בר סמכא היה, שהרי היה משומעי בית מדרשו של רבי יהודה הנשיא! [ואף שסתם לודים אכן מזלזלין בדברי חכמים].

494. כך פירש רש"י על הפסוק שם, וכן הרשב"ם [הובא בתוס' כאן].

אכן יש המפרשים שמדובר בפת ממש. והוכיחו רש"י והרשב"ם, שאין מדובר בפת ממש. כיון שבהמשך שם מובא, שבמקום פת— בג אותו לא אכל, נתן לו השר תחליף למזונו וכפי שנאמר [שם טז] "ויהי המלצר נושא את פת— בגם וכו' ונותן להם זרעונים".

טעמים אלו, שקלושים הם — לא ניחא לי. אולם לדעתכם, שדניאל גזר על כך, האם התירה רבי?! [תוס' וראה עוד מה שהקשו התוס', וראה בריטב"א על כך].

491. להלן מביאה הגמרא את המקור והדרשא לגזירת דניאל.

492. וכן אמר רבי יוחנן בפסחים סב ב 'אין שונים ללודים'. והטעים זאת הרש"ש על פי דברי הגמרא במכות [י א] 'אסור ללמד לתלמיד שאינו הגון'. וראה עוד בהגהות יעב"ץ.

493. כך פירש ר"ח.

והיעב"ץ פירש, ששאלו האם תסכים שאשלח לו לרבי שמלאי, ואודיענו מה שאתה

ולחזקם.

וביניהם היה דניאל, ועליו נאמר כך: **"וישם דניאל על לבו אשר לא יתגאל כפת בג המלך וביין משתיו"**.

ודורשים זאת: **בשתי משתאות הכתוב מדבר. אחד משתה יין, ואחד משתה שמן.** ומשני המשתאות לא נהנה דניאל. ומשמע, שסבר כי יש אסור בשמן של גויים.

ואם כן, מדוע לא קיבל שמואל טעם זה מרב, ולא דרש אף הוא מן הכתוב בדניאל לאסור את השמן?

ומבארת הגמרא: **רב סבר כי דניאל על לבו שם שאכן יש לאסור ולהרחיק מדברים אלו, כפי שכתוב בפסוק, ולכל ישראל הורה שאסור.**

ושמואל סבר: על לבו שם לאסור את השמן ולפרוש ממנו בעצמו, ולכל ישראל לא הורה איסור זה. ולכן השמן מותר.

שואלת הגמרא: **וכי איסור זה של שמן, דניאל גזר עליו?! (495)**

והאמר באלי (496) בשם אבימי נותאה, משמיה בשם דרב: פיתן של גוים ושמנן של גוים וכן יינן ובנותיהן, בולן כל אלו, איסורם הוא מגזירת שמנה עשר דבר הן, שגזרו עליהם בית הלל ובית שמאי יחדיו. (497)

וכי תימא ואף אם תאמר לתרן, כי אתא בא דניאל וגזר גזירה זו ולא קיבל, לא נתקבלה גזירתו בציבור, ואתו ובאו תלמידי דהלל ושמאי וגזיר נתקבלה גזירתם.

אם כן יהא קשה, מאי אסהדותיה דרב? למה העיד רב שדניאל גזר גזירה זו, והרי אף אם גזר, מכל מקום בני דורו לא קיבלו גזירה זו?

אלא כך היה הדבר: דניאל גזר עליו, על השמן, שיהיה אסור שמן הגוים בעיר, כדי שלא ישבו עמם בסעודה ויבואו לידי חתנות. ואתו אינהו, ובאו תלמידי הלל ושמאי, וגזיר לאסור את השמן אפילו בשדה.

אך תמהה הגמרא: ורבי יהודה הנשיא, היכי מצי למישרא, איך יכול הוא להתיר את השמן שנאסר בתקנתא תקנתם דתלמידי שמאי והלל?

יין פת ושמן. והנה, בדברי מאכל שהם חיי נפש, כגון פת ויין — לא קיבלו ממנו. ולא נתקיימה הוראתו. אבל שמן, שאינו חיי נפש — קיבלו ממנו.

וזהו שמקשה כאן הגמרא — וכי תימא דניאל גזר ולא קיבלו ממנו גזירת שמן ויין, אם כן על מה העיד רב?!

496. שם חכם.

497. כמובא בשבת יג ב.

והזרעונים הללו, אינם תחליף ללחם, אלא תחליף לתבשיל. ועל כרחך שפת — בג זה היה תבשיל, והזרעונים היו חליפיו [כך הוכיח רש"י בדניאל שם וראה הוכחת התוס' כאן].

495. לאו דוקא שמן, אלא אף פת ויין היו בגזירתו של דניאל. ונקטה הגמרא רק את אחד מהם [ראב"ד].

אולם הרמב"ן כתב, שנקטה הגמרא שמן בדוקא, משום שדניאל אכן הורה לכל ישראל על

והתנן, (498) אין בית דין יכול לבטל דברי בית דין חבירו, אלא אם כן גדול הימנו בחכמה (499) ובמנין! (500)

ועוד, אף ללא האיסור לבטל דברי בית דין חבירו, הא אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: בכל נושא וענין, יכול לבטל בית דין את דברי בית דין חבירו. חוץ משמונה עשר דבר שגזרו בהם תלמידי הלל ושמאי משום חשש מתנות, שאפילו יבא אליהו ובית דינו אין שומעין לו!

ואם כן, איך התיר רבי דבר זה?

אמר רב משרשיא: מה טעם שאי אפשר לבטל איסור גזירת שמונה עשרה דברים, הואיל ופשט איסורו של כל אחד מדברים אלו ברוב ישראל.

אולם שמן, שלא פשט איסורו ברוב ישראל, אפשר לבטל איסורו.

ומנין לנו שאכן לא פשט איסורו?

דאמר רבי שמואל בר אבא, אמר רבי יוחנן: ישבו רבותינו [רבי יהודה נשיאה⁽⁵⁰¹⁾] וברקו על ענינו של השמן, ומצאו שלא פשט איסורו ברוב ישראל, ועדיין לא החזיקו באיסור זה.

וסמכו רבותינו [רבי יהודה נשיאה] על דברי רבן שמעון בן גמליאל, ועל דברי רבי אלעזר בר צדוק, שהיו אומרים: אין גוזרין גזירה על הצבור — אלא אם כן רוב צבור יכולין לעמוד בה. וגזירה שאין הציבור יכולים לעמוד בה, אין לה תוקף ואפשר לבטלה!

ומנין להם דבר זה? דאמר רב אדא בר אהבה: מאי קרא מהו המקרא ממנו למידים דבר זה?

נאמר: [מלאכי ג ט] "במארה אתם נארים ב-17 ואותי אתם קובעים הגוי כולו" [פירוש,

498. עדיות א ה.

499. דבר זה תמוה, היאך יהיו האחרונים גדולים בחכמתן יותר מן הראשונים?

וביאר התוס' יו"ט [עדיות א ה], שכבר מצינו [ברכות כ א] שרבה, גדול היה מרב יהודה [הגמרא שם מונה מעלות לימוד האחרונים על הראשונים], ובין היתר מובא בדברי הגמרא שם כך: רב יהודה כי הוה מטי ל"האשה שהיא כובשת ירק", הוה אמר: היות דרב ושמואל חזינא הכא. ואנן קא מתנינן בעוקצין תליסר מתיבתא!

פירוש: כאשר היה רב יהודה מגיע למשנה בעוקצין העוסקת בדין "האשה שהיא כובשת ירק", היה אומר, קושיות שהקשו רב ושמואל בכל מקום, אני מתקשה בהם כאן. ואנחנו אף

שונים בהלכות עוקצין כמו בשאר מקומות בש"ס שלש עשרה פנים שונות של משניות ומימרות. ובכך מעולה תלמודינו מתלמוד הראשונים!

500. רמב"ם [ממרים ב ב]: והיאך יהיו גדולים במנין, הואיל וכל בית דין ובית דין, של שבעים ואחד הוא? — זה מניין חכמי הדור שהסכימו וקיבלו הדבר שאמרו בית דין הגדול, ולא חלקו בו!

אולם הראב"ד פירש על פי דברי הירושלמי, ש"מנין" היינו מנין השנים. שיהיה אב בית הדין האחרון, גדול במנין שנותיו מאב בית דין הראשון.

501. רש"י